

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

The Effects of Parental Behavior and Social Environment on Leaders

Şebnem ASLAN,^(*) Hatice YALÇIN,^(**)
Nilgün SARP,^(***) Demet AKARÇAY ULUTAŞ^(****)

Özet

Liderliğin, literatürde doğuştan olduğu gibi sonradan kazanılan bir yönünün olduğu ifade edilmekte ve tartışılmaktadır. Bu araştırma liderliğin aile davranışlarıyla ve sosyal çevreyle ilişkisinin olup olmadığını incelemeye yönelik geliştirilmiştir. Araştırma kapsamına alınan dört kitap nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğinden yararlanılarak incelenmiştir. Araştırma kapsamına alınan liderler ve kitapları şunlardır: Pakistan'ın İslam'da seçilmiş ilk kadın başbakanı, Doğu'nun Kızı ünvanlı, "Benazir Bhutto: Doğu'nun Kızı" kitabı; 20 yy.'da İngiltere'nin Başbakanı, Batı'nın ilk kadın başbakanı, uzun yıllar liderliğini sürdüren Margaret Thatcher'in, "Demir Lady'nin Anıları" (2003); Hindistan Bağımsızlık Hareketinin Lideri Mahatma Gandhi'nin "Gandhi: Bir Özyaşam Öyküsü" otobiyografisinin

(*) Prof.Dr., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi, Sağlık Kurumları Yönetimi ve Organizasyonu Anabilim Dalı Başkanlığı, Konya, sebnemas@hotmail.com, sebnemaslan@selcuk.edu.tr, sebnemas@gmail.com.

(**) Yrd.Doç.Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, ht_yalcin@hotmail.com.

(***) Prof.Dr., Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, nilgun.sarp@uskudar.edu.tr.

(****) Öğr.Gör.Uzm., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, demetakarçay@gmail.com.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

yarı sıra ve Gandhi konusunda Deliege'nin (2015) biyografisi araştırma kapsamına alınmıştır. Dördüncü lider, Nelson Mandela'dır. Nelson Mandela'nın biyografisini Richard Stengel kaleme almıştır. Stengel'in (2011) "Mandela'nın Yolu: Yaşam, Sevgi, Cesaret ve Affetmek Üzerine On Beş Ders" kitabı araştırmaya dâhil edilmiştir. Kitaplarda, liderlerin çocukluk dönemlerinde anne ve babalarıyla ilişkilerini anlattıkları bölümler değerlendirilerek, bulgular anne-baba davranışları temasında yapılan bir sınıflandırma ile sunulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda anne-baba davranışlarının bireyi etkilemede önemli bir katkısının olabileceği varsayılmakta ve incelenen dört liderde de anne-baba davranışlarının ve sosyal çevre faktörünün etkisi gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Anne-Baba Davranışları, Nitel Araştırma, Doküman Analizi

Abstract

Leadership is defined and discussed by the way that has both natal and acquired characteristic as to the literature. This study was developed to investigate whether leadership has a relationship with parental behaviors and social environment. Four books were evaluated within the study by document analysis as one of the qualitative data analysis process. Benazir Bhutto, who was the first elected woman president in Pakistan in Islam and titled as "Daughter of the East" with the book "Benazir Bhutto Daughter of the East"; Margaret Thatcher, who was the first woman Prime Minister of UK in 20th century and maintained her leadership for many years with the book "Memories of Iron Lady" (2003); Mahatma Gandhi, who was the leader of independence movement in India with the books as an autobiography "Gandhi: An Autobiography-The Story of My Experiments With Truth" and biography of Gandhi by Deliege (2015) were selected for the study. Nelson Mandela is the fourth leader held in the study. Autobiography of Nelson Mandela was written by Richard Stengel and also "Mandela's Way: Lessons on Life, Love, and Courage" of Stengel (2011) were included in the study. The results are presented with a classification under the

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

theme of parental behaviors by evaluating the relationship between leaders and their parents in the period of childhood within the books. Parental behaviors have been assumed to possess a vital contribution to impact on individual the effects of parental behaviors and social environment on four examined leaders were observed through the books as a result of the study.

Keywords: Leadership, Parental Behavior, Qualitative Research, Document Analysis

Giriş

Küreselleşmenin de etkisiyle hemen hemen bütün kurumlarda pek çok faktörün etkisi aynı anda görülmekte ve bu faktörlerin denge halinde yönetilebilmesi liderlik kavramının önemini daha da ön plana çıkarmaktadır. Lider ve takipçileri arasındaki ilişki,² Taylor'ın belirttiği üzere kültürel aktarım yoluyla bireyin elde ettiği kazanımlar,³ aileden yansıyan roller⁴ gibi etkileşimler liderlik tarzının oluşmasında etkili olmaktadır. Bu bağlamda, aile, bireyin liderlik niteliğini kazandığı ilk yer olarak ele alınabilmektedir. Aile içi ilişkiler, ailenin çocuklarına sunduğu yaşantılar, problem çözmede izlediği yollar, karar verme şekli, çocukların liderlik nitelikleri üzerinde etkili olan faktörler olarak görülebilmektedir. Özellikle ilk çocukluk yıllarında, ana–baba liderliğinin çocuklar üzerinde çok büyük etkisi bulunmaktadır.⁵

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

2 Zeynep Aycan, “Paternalizm: Yönetim ve Liderlik Anlayışına İlişkin Üç Görgül Çalışma”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi* 1, 2001, no. 1.

3 O. Erdem vd., “Liderlik ve Kurum Kültürü Etkileşimi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 8, 2009, no. 29.

4 M. Çelik vd., “Lider Desteğinin Çalışanların İş–Aile Yaşam Çatışması ve İş Performansına Etkisi: Savunma Sektöründe Bir Araştırma”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi* 14, 2010, no. 1.

5 N. Baloğlu vd., “Aile Liderliği”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi* 6, 2015, no. 18: 190.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

Çocuğun kişiliğinin oluşumunda ve liderlik özelliklerinin gelişiminde anne–baba davranışlarının önemi olduğu bilinmektedir.⁶ Kişilik gelişimi yaşam boyu süren, genetik ve çevresel faktörlere bağlı olarak şekillenen bir olgu olsa da, çocukluk dönemi kişiliğin gelişmesi ve şekillenmesi açısından çok önemlidir. Erken çocukluk dönemi olarak adlandırdığımız 0–6 yaş arasındaki dönem çocukların kişiliklerinin büyük ölçüde şekillendiği dönem olarak değerlendirilmektedir.⁷ Çocuğun özdeşim kurmak için seçmiş olduğu model genellikle anne–babasıdır, bu nedenle ebeveynlerin çocuğa karşı tutumunun yanı sıra kendi aralarındaki iletişimleri de çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi açısından önemli bir etkidir. Anne–babanın çocukla nasıl iletişim kurduğu, sevginin nasıl ifade edildiği, çocuğun aile içinde bir birey olarak kabul edilip edilmediği, eğitimde kullanılan disiplin yöntemleri anne–baba tutumlarını belirleyicidir.⁸

Anne–babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi ve kişilik gelişimine olan katkıları, çocuğun aile ve toplum içindeki liderlik özelliklerini belirlemektedir.⁹ Liderlik diğer insanlarla etkileşimi gerektirir. Dolayısıyla liderin etkileşim içinde bulunduğu insanların özellikleri de önemlidir.¹⁰ Liderlerin sergilediği davranış ve roller, etkileşim içinde bulunduğu insanların değer yargıları ile şekillenir.¹¹

6 H.Arslan vd., “İlköğretim Öğrencilerinde Görülen Liderlik Davranışlarının Araştırılması,” *International Journal of Social Science JASSS* 6, 2013, no. 1: 212.

7 E. Karabulut Demir vd., “Ebeveyn Tutum Ölçeği,” *Türk Psikoloji Yazıları* 11, no. 21 (2008): 16.

8 S.D., Lamborn, N. S., Mounts, L. Steinberg, S.M., Dornbusch. “Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families”. *Child Development*, 62, no. 5, (2011): 1049–1065.

9 John Adair, *John Adair’s 100 Greatest Ideas for Effective Leadership*, (West Sussex: Capstone Publishing 2011), 2.

10 W., Bennis, *On becoming a leader*, (New York: Basic Books 2009).

11 N., Thomas, *The John Adair handbook of management and leadership*, (London: Thorogood 2004).

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Lider çocuk; çevresindeki bir grubu belirli amaçlar etrafında toplayabilen ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirebilen, etkileyebilen, bilgi ve yeteneklerini kullanabilen çocuktur.¹² Çocuk gelişiminde önemli bir yeri olan liderlik eğitimi için açılan merkezler, dünyada bazı ülkelerde son yıllarda hızla artmaktadır.

Liderlik eğitimlerinin de verildiği ilk çocuk merkezi İngiltere’de 1999’da başlatılmıştır ve 2010 yılında sadece İngiltere’de 3600 çocuk eğitim merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerde liderlik konusunda da eğitimler verilmektedir.¹³ Bazı ülkelerde gençler ve yetişkinler için liderlik becerileri kazandırmaya yönelik birtakım kurslar düzenlenmektedir. Ancak bu kursların çoğunun formel eğitim programları olmaktan çok ötede genelde gönüllü kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve profesyonel kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁴

Çocukluk döneminde kültürel doku ya da aile etkisiyle elde edilen kazanımların yetişkinlik dönemindeki davranışlara yansımalarının ve buradan hareketle de liderlerin çocukluk dönemlerinde aile ilişkilerine odaklanmanın vurgulandığı bu çalışmada, bahsedilen etkinin liderlik kavramında nasıl bir yer aldığı daha iyi görülebilmesi için seçilen liderlerin kendi yaşamlarından kesitlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Liderlik Kavramı ve Kapsamı

Liderlik, literatürde pek çok araştırmacı tarafından ele alınmış, demokratik, otokratik, yönetsel ya da karizmatik olma gibi farklı açılardan değerlendirilmiştir. Bireysel özelliklerden ve çevresel faktörlerden de etkilenen bu kavram bulunulan ortama göre farklı anlamlar taşıdığından

12 Moran, B.B, “Gender differences in leadership”. *Library Trends*, 40, No. 3, (1992): 475–491.

13 C. Sharp vd., *Highly Effective Leadership in Children’s Centres*, (Nottingham: National College for School Leadership, 2012), 8.

14 H.Arslan, *a.g.e.*, s. 211.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

genel bir tanımının yapılması zor olmaktadır.¹⁵ Bunun yanında, öz olarak liderliği tanımlamak gerekirse, diğer bireylerle gelişen etkileşim sürecinde, grup içinde bir bireyin diğerlerinden farklı roller üstlenmesi ve davranışlar sergilemesi olarak ifade edilebilmektedir.¹⁶ Ayrıca, Knickerbocker'in (1948) "grup üyeleri ile onların gereksinimlerini karşılayacak tüm araçları kontrol altında tutan kişi arasındaki işlevsel ilişki" olarak ifade edilen liderlik tanımı¹⁷ da liderin etkileşime girdiği takipçileri ile arasında yakaladığı uyumun ve ortak hedef için çaba gösterme fikrinin altını çizmektedir. Daha geniş ve bütünleştirici bir bakış açısıyla liderlik kavramını tanımlamak gerekirse, liderlik; lider olarak seçilen bireyin, onu seçen, destekleyen, kendisinden eğitim alan ve etkilenen bir ya da birden fazla takipçisi ile yeteneklerini, becerilerini paylaşması, onları gönüllü olarak örgütün misyon ve amaçları doğrultusunda yönlendirmesi ve hedefleri başarı ile gerçekleştirmek adına manevi, duygusal ve fiziksel enerjilerini genişleterek çaba göstermelerini sağlaması olarak vurgulanabilmektedir.¹⁸

Liderlikle ilgili ilk çalışmalarda, liderlerin kişilik özellikleri de incelenmiştir. 1970'lerden sonra yapılan çalışmalar liderlerin davranışlarını etkileyen ve durumsal faktörleri ele alırken, 1990'lardan sonraki çalışmalar farklı değişkenlerin liderlik başarısı üzerindeki etkisini araştırarak liderliği farklı isimlerle kavramlaştırmışlardır.¹⁹ Liderliğe ait, literatüre kazandırılan

15 Ebru Aykan, "Kayseri'de Faaliyet Gösteren Girişimcilerin Liderlik Özellikleri," *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17, no. 2 (2004): 215.

16 Hasan İbicioğlu vd., "Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14, no. 2 (2009): 2.

17 *A.g.e.*, 3.

18 Bruce E. Winston vd., "An Integrative Definition of Leadership" *International Journal of Leadership Studies* 1, no. 2 (2006): 7.

19 Selahattin Turan vd., "Okul Müdürlerinin Liderlik Özelliklerinin Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi," *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 8, no. 3 (2002): 447.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

bazı özgül kavramlar,²⁰ dönüşümcü liderlik,²¹ etik liderlik,²² otoriter, demokratik liderlik,²³ güçlendirici liderlik²⁴ olarak sayılabilmektedir.

Davranış kalıplarının oluşturulmasında temel olan araç yani öğrenme düşünülecek olursa, Bandura'nın (1971) sosyal öğrenme teorisine göre birey başkalarını gözlemleyerek, model alarak, taklit ederek, özdeşleşerek ve içselleştirerek davranışları öğrenebilmektedir.²⁵ Bu açıdan çocuklar ele alındığında, özellikle ebeveynlerinden, akranlarından, okul ortamından²⁶ veya kendilerine model seçtikleri bireylerin davranışlarına dikkat ederek, bilgi depoladıkları ve gerekli uyarının olması halinde de bu bilgiyi bilişsel süreçlerde işleyerek davranışa dönüştürdükleri görülmektedir.²⁷

Çocuklar, şiddet gibi olumsuz davranışları ailelerinden öğrenebilecekleri²⁸ gibi özgüvenlerinin ve başarı duygusunun gelişmesinde

20 Bennis'e (1991) göre, liderlik tarzları liderin sosyal çevresi ve kendi takipçileri ile arasındaki bireylerarası etkileşimden etkilenerek ortaya çıkmaktadır (Mona O'Moore vd., "Leadership, Working Environment and Workplace Bullying," *International Journal of Organization Theory and Behavior* 10, no. 1 (2007): 98.)

21 Emin Karip, "Dönüşümcü Liderlik," *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 4, no. 4 (1998).

22 Michael E. Brown vd., "Ethical Leadership: A Social Learning Perspective for Construct Development Nad Testing," *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 97(2005).

23 O'Moore ve Lynch, "Leadership, Working Environment and Workplace Bullying."

24 Stein Amundsen vd., "Empowering Leadership: Construct Clarification, Conceptualization and Validation of a New Scale," *The Leadership Quarterly* 25(2014).

25 Murat Demirbaş vd., "Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Bilimsel Tutumlarının Kalcılığına Olan Etkisinin İncelenmesi," *Eğitim Fakültesi Dergisi* 18, no. 2 (2005): 367.

26 Hülya Karataş vd., "Sosyal Bilişsel Teori İle Zorbalığa Yaklaşım," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* 2, no. 2 (2009): 66.

27 Pınar Serçekuş Figen vd., "Uyum Modeli ve Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramının Doğum Öncesi Eğitimde Kullanımı " a.g.e 1, no. 1: 60.

28 Hülya Karataş vd., "Sosyal Bilişsel Teori İle Zorbalığa Yaklaşım," a.g.e 2, no. 2: 67.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

de ailenin önemi büyüktür. Nitekim çocuğun her davranışını sürekli kolaylaştırıp başarma fırsatı tanımayan ebeveyn, çocuğun özgüven oluşturma sürecini engellemektedir.²⁹

Amerika’da ebeveynlik becerilerini oluşturan ve liderlik programları sunan farklı kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşların amacı, ailelerin evlerinde öğretici bir ortam oluşturmaktır. Bu kuruluşlar, tek bir aileye odaklanmakta ve çocukların başarılı ve girişken olabilmeleri için ailelere destek olmaktadır.³⁰

Güç, toplumsal eylem ve otorite konularını çalışın Max Weber’e göre geleneksel otorite bir toplumda alt gruplar tarafından kabul edilen güçlü ve otoriter bireylerin ya da grupların geleneksel hakları olarak tanımlanmakta ve otoriter bir birey bir din adamı, grup lideri ya da aile reisi olabilmektedir.³¹ Küçük gruplarda liderlik konusunda geleneksel yapının öneminden bahseden Weber toplumsal boyutta liderliğin karizmatik yönünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Weber’in karizmatik otorite teorisi lidere kutsal bir kaynaktan “hediye” olarak verilen karizmasını büyük grupları etkilemek ve harekete geçirmek için farklı bir yeteneğinin olduğuna ve bu liderlerin daha çok siyaset alanında ortaya çıktığına dayanmaktadır.³² Weber, karizmatik bir liderin sahip olması gereken özellikleri hırs, sorumluluk hissi ve farklılıklar arasında uyumu yakalama olarak özetlemektedir.³³ Adair’in kitabının ilk bölümünde başlangıç cümlesi olarak seçtiği Donald H. McGannon’a ait “Liderlik bir pozisyon değil, eylemdir” cümlesi, liderlik

29 N. Gökben Çetin vd., “Lider Kişilik: Gandhi,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no. 5 (2007): 116.

30 N.Baloğlu ve M.B.Bulut, “Aile Liderliği”, s.194.

31 Ingo Winkler, *Contemporary Leadership Theories: Enhancing the Understanding of the Complexity, Subjectivity and Dynamic of Leadership*, (Berlin: Physica-Verlag 2010), s.32.

32 Donna Ladkin, *Rethinking Leadership: A New Look at Old Leadership Questions*, (Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2010), s.76.

33 Anthony T. Kronman, *Max Weber*, (California: Stanford University Press 1983), s.177.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

kavramının dinamik, değişen koşullara uyum sağlayıcı, yenilikleri takip eden motivasyonun gücünü işe vuruk olan fikir ve davranışlarla simgeleyen yapısını ortaya koyabilmektedir.³⁴

Adair, etkili bir liderde olması gereken özellikleri heyecan ve coşku, farklılıklara saygı ve bütünleştirici yapı, zorluklara ve engellere karşı dayanıklılık, adalet, samimiyet, alçak gönüllülük ve özgüven olarak özetlemektedir.³⁵ Ayrıca, Adair başka bir kitabında etkili liderliğin temel bileşenlerinin görevi gerçekleştirme, takımı kurma ve yönetme ve bireysel gelişimi destekleme olduğunu ifade etmiştir.³⁶ Baltaş, liderlikte mevcut koşullara ya da değişimlere uyum sağlayabilmenin³⁷ ve bu uyum için değişen yapılarda uygun karar vermenin öneminden bahsetmiştir.³⁸

Aile Davranışlarının ve Sosyal Çevrenin Çocuklara Etkileri

Aile, çocuğun ilk deneyimlerini kazandığı ve bu deneyimler doğrultusunda büyüme ve gelişmesinin yönlendirildiği ortam olarak tanımlanmaktadır.³⁹ Çocuk ailede korunma, beslenme, barınma gibi fiziksel ihtiyaçlarını karşılarken; bağımsızlık, belirsizlikten korunma, sevme gibi

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

34 John Adair, *Leadership and Motivation*, (Philadelphia: Kogan Page 2007), s.7.

35 John Adair, *Develop Your Leadership Skills*, (Philadelphia: Kogan Page 2007).

36 John Adair's *100 Greatest Ideas for Effective Leadership*, s.2.

37 Mehmet İnce vd., "Örgütlerde Takım Çalışmasına Yönelik Etkin Liderlik Nitelikleri," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11(2004): 437.

38 Melike Cömert, "Dönüşümcü Liderlik", *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, (Malatya İnönü Üniversitesi 2004), s.9.

39 K. Wechselberg vd., *Anne ve Çocuk*, çev. Erdoğan Kınalıbay, (İstanbul: Remzi Kitabevi 1993), 15; S. Çıkrıkçı, "Ankara İl Merkezindeki Resmi Banka Anaokullarına Devam Eden 5–6 Yaş Çocuklarının Okul Olgunluğu İle Aile Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", (Gazi Üniversitesi, 1999), 35; A. Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, (İstanbul: Özgür Yayıncılık 2000), ss.84–85.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını da karşılamaktadır.⁴⁰ Çocuğun sevgi, güven gibi duygusal gereksinimleri ailede karşılanmakta; kişilik gelişimi, sağlıklı bir şekilde sosyalleşme süreci de aile ortamında meydana gelmektedir.⁴¹

Kişilik gelişiminin büyük ölçüde biçimlendiği çocukluk yıllarında anne–babaların çocuklarına karşı uyguladıkları davranışlar önem kazanmaktadır.⁴² Anne–babası ile sağlıklı ve doyurucu ilişkileri olan çocuklar aile dışındaki çevre ve arkadaşları ile daha kolay istedik yönde ilişkiler geliştirebilmektedirler.⁴³ Araştırmalar, ebeveynlik kalitesinin, çocuğun psiko–sosyal gelişiminin en önemli belirleyicisi olarak kabul edildiğini göstermektedir ve çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi için aşırı kontrol ve aşırı korumacı davranışlardan uzak; duygusal yakınlık içeren ebeveyn tarafından yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır.⁴⁴

Çocuk yetiştirmede karşılaşılan ebeveyn davranışları baskıcı–otoriter; çocuk merkezli–gevşek; dengesiz kararsız; aşırı koruyucu; ilgisiz–kayıtsız ve demokratik davranışlar olarak altı grupta sınıflandırılmıştır. Bunlardan ilki olan baskıcı–otoriter davranışlara sahip ebeveynler, çocuklarını dinlemeksizin aşırı katı, sorgulanmaya kapalı kurallar koyarlar ve bu kuralların uygulanmaması durumunda cezalandırıcı ve kısıtlayıcı olurlar.⁴⁵

40 A. Günalp, “Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi (Aksaray İli Örneği)” (Selçuk Üniversitesi 2007).

41 Şahin Tezel vd., “Aile Eğitim Programlarına Baba Katılımının Önemi,” *Toplum ve Sosyal Hizmet* 18, no. 1 (2007): 39.

42 E. E. Maccoby vd., “Socialization in the Context of Family: Parent Child Interaction,” in *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development*, ed. P. H. Mussen and E. M. Hetherington (New York: Willey 1983).

43 L. Steinberg, *Ergenlik*, ed. F. Çok (Ankara: İmge Kitabevi 2007).

44 P. C. Goldin, “A Review of Children’s Reports of Parent Behaviors,” *Psychological Bulletin* 71, no. 3 (1969); W. A. Collins vd., “Contemporary Research on Parenting: The Case for Nature and Nurture,” *American Psychologist* 55, no. 2 (2000).

45 A. Ekşi, *Çocuk, Genç, Ana Babalar*, (Ankara: Bilgi Yayınevi 1990); Adair, *John Adair’s 100 Greatest Ideas for Effective Leadership*, s.2.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Otoriter–baskıcı anne–babalar, çocuklarının ihtiyaç duydukları sevgiyi ancak kendi koydukları kurallara tabii olduğunda göstermekte ve çocuklarına sıkı bir disiplin anlayışı ile yaklaşmaktadırlar. Otoriter–baskıcı davranışların hâkim olduğu ailelerde büyüyen çocuk, duygu ve düşüncelerinin ancak otoritenin onayladığı durumlarda değerli olduğu inancını geliştirir ve dıştan denetimli bir kişilik oluşturur.⁴⁶ Bu davranışlar çerçevesinde kurallara uymadığı takdirde cezalandırılan çocuklar, bu davranışları rol model olarak içselleştirmekte, kendilerine veya çevresindeki diğer insanlara karşı cezalandırıcı davranışlar sergilemektedirler.⁴⁷ Katı bir disiplin anlayışı çocukların silik, çekingen veya başkalarının etkisinde kolay kalabilen bir yapıya sahip olmalarına zemin hazırlamaktadır.⁴⁸ Otoriter–baskıcı davranışlar sergileyen ebeveynlerle büyüyen çocuklar, yaptıkları aktivitelerin aşırı kontrol edilmesi sonucu, otoriteden bağımsız davranış sergilemekte zorlanmakta, öz–saygılarını yitirmekte ve bu durum içe kapanık bir kişilik geliştirmelerine yol açmaktadır.⁴⁹ Otoriter anne–baba davranışlarının bireyin kendini gerçekleştirmesini engellediği, korkulu bağlanmaya yol açtığı, intihar ve diğer sapmış davranışlara yönelttiği, umutsuzluk, depresif mizaç ve olumsuz kendilik algısına neden olduğu, sigara kullanma davranışını arttırdığı, sosyal kaygı düzeyini yükselttiği ve özellikle erkek çocuklarda saldırganlık düzeyini arttırdığı ileri sürülmektedir.⁵⁰

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

46 D. Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, 30. Baskı, (İstanbul: Remzi Kitabevi 2002).

47 J. M. Gander vd., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Bekir Onur, 5. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi 2004).

48 H. Yavuzer, *Yaygın Anne Baba Tutumları. Ana–Baba Okulu*, 5. Baskı, (İstanbul: Remzi Kitabevi 1995).

49 A. D. Öğretir, “Alt ve Üst Sosyo–Ekonomik Düzeyde Altı Yas Çocuklarının Sosyal Oyun Davranışlarıyla Ana–Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, (Gazi Üniversitesi 1999).

50 Maccoby ve Martin, “Socialization in the Context of Family: Parent Child Interaction; Ş. Özen vd., “Çocukluk Çağı Travmalarının Umutsuzluk, Sigara ve Alkol Kullanımı Üzerine Etkisi: Üniversite Son Sınıf Öğrencilerini İnceleyen Bir Çalışma,” *Düşünen Adam* 20, no. 2

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

Çocuk merkezli gevşek davranışlar ise ihmalkâr ve aşırı hoşgörülü olmak üzere iki farklı boyutu içermektedir. İhmalkâr davranışlar gösteren anne-babalar, çocuğun ihtiyaçlarının farkında değildirler ve kendi ihtiyaçlarını, çocuklarının yaşamının önüne koymaktadırlar. Bu davranışlara maruz kalan çocuklar saldırganlık göstermeye, çevresindekilere zarar vermeye daha yatkındırlar. Aşırı hoşgörülü ebeveynlerin çocuklarının benlik saygısı yetersiz olmaktadır ve her zaman kendi istediklerinin gerçekleştirilmesini beklemeleri, kendi davranışları üzerinde kontrol sağlayamamaları sosyal ilişkilerini sağlıklı kılmaktadır.⁵¹ Ekşi'nin (1990) davranış bozukluğu gösteren çocuklarla yaptığı bir araştırmada, davranış bozukluğu gösteren çocuklar, ebeveynlerini "kural koymaya yeterli olmayan insanlar" olarak değerlendirmişlerdir.⁵²

Dengesiz kararsız davranışlar anne-baba arasında sadece çocuk yetiştirilmesi konusundaki görüş ayrılığına işaret etmez, aynı zamanda anne ve babanın bireysel olarak kendi içlerinde yaşadıkları değişken davranış biçimi olarak da değerlendirilmektedir. Bu çocuklar, kararsız ve çekingen olabilecekleri gibi asi davranışlar da sergileyebilmektedirler.⁵³

Türk toplumunda aşırı koruyucu ebeveynler çocuklarına onları çok sevdiklerini hissettirmeye çalışsalar da, çocuklarına bağımsız olma konusunda fırsat vermediklerinden, onları yetersiz hissettirmektedirler.⁵⁴ Sonuç olarak, aşırı koruyucu aile ortamında yetiştirilen çocuklar, ihtiyaçlarından fazla özen ve kontrole maruz kaldıklarından, çevresine

(2007); G. Keskin vd., "Ergenlerin Ruhsal Durumları ve Anne Baba Tutumları İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi," *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 9, no. 3 (2008).

51 A.g.e

52 Ekşi, a.g.e.

53 Öğretir, "Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeyde Altı Yas Çocuklarının Sosyal Oyun Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi".

54 T. Humphreys, *Çocuk Eğitiminin Anahtarı: Özgüven*, çev. T. Anapa, (İstanbul: Epsilon Yayınevi 2002).

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

karşı aşırı bağımlı, kendine karşı güvensiz, kolaylıkla kırılabilen, duygusal olgunluğu düşük kimseler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.⁵⁵

Anne–baba ve çocuk arasında iletişim kopukluğunun yaşandığı, çocuğun temel ihtiyaçlarının görmezden gelindiği, ilgisiz kayıtsız ebeveynler tarafından yetiştirilen çocuklar ise ileride saldırgan davranışlar gösterme eğilimindedirler.⁵⁶ Ayrıca bu ebeveyn davranışları çocukların kendilerini değersiz hissetmelerine ve dolayısıyla çevresindekilere de değer verme konusunda zorlanmalarına neden olmaktadır.

Sınır koyma ve destekçi olma davranışlarının birleştiği ve bir denge içerisinde seyrettiği demokratik, güven verici, hoşgörülü ortam içerisinde yetişen çocuklar sorumluluk bilinci gelişmiş, öz denetimi ve öz saygısı yüksek çocuklar olarak sağlıklı sosyal ilişkiler kurmaktadır.⁵⁷ İçinde “koşulsuz sevgi” ve “empatik anlayış” barındıran demokratik davranışlar, çocukların hatalarıyla barışmalarını ve hatalarından ders almalarını sağlamaktadır ve bu sayede çocuklar kendilerini her koşulda değerli hissetmektedirler.⁵⁸ Karakaş ve Baltacı'nın yaptıkları araştırmalarda anne ve babası demokratik davranışlar sergileyenlerin; tutarsız, ilgisiz, koruyucu ve otoriter davranışlar sergileyenlere göre daha az sosyal kaygı yaşadıklarını ortaya koymuşlardır.⁵⁹ Haktanır vd., ailenin sosyo–ekonomik düzeyi yükseldikçe anne–babaların demokratik davranışlar gösterme oranının arttığını, ailenin sosyo ekonomik düzeyi düştükçe cezalandırıcı, istismar ve ihmalle ilgili davranışlarının daha

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

55 Günalp, “Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi, (Aksaray İli Örneği).”

56 Yavuzer, *a.g.e.*

57 İ. E. Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam*, (Ankara: PDREM Yayınları 2001).

58 Yavuzer, *a.g.e.*

59 Önder Baltacı, “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı, Sosyal Destek ve Problem Çözme Yaklaşımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, (Selçuk Üniversitesi, 2010); Y. Karakaş, “Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Düzeyleri İle Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki”, (Muğla Üniversitesi, 2008).

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

fazla olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁰ Benzer şekilde Sezer, anne–babaların çocuklarına karşı otoriter ve koruyucu–istekçi davranışlarla yaklaşmalarının kendilik algısını olumsuz yönde etkilediğini; hoşgörü, anlayış ve dengeli bir sınırlamanın olduğu aile ortamının ise gençlerin kendilik algısını desteklediğini belirtmektedir.⁶¹ Anne–baba davranışlarının etkisi, bebek dünyaya gelmeden önce başlamakta, bebeğin, istenen ve beklenen bir bebek olup olmaması, doğacak bebeğe yükledikleri misyon, çocuğun psiko sosyal ve fiziksel gelişimi üzerinde etkili olmaktadır.⁶²

Temel güven duygusunun şekillendiği bebeklik döneminde, anne ve babanın bebeğin ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki duygusal sıcaklık içeren sürekli, kararlı ve tutarlı davranışları, bebeğin dünyayı güvenli bir yer olarak algılamasını sağlamakta ve gelecekte de çevresindekilerle kuracağı güvenli, duygusal olarak yeterli ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır.⁶³ Montessori, “emici zihin” olarak tanımladığı yetiyle doğan çocukların 0–6 yaş arasında, anne–babalarının duygu, davranış ve inançlarını benimsediğini ve bu doğrultuda benlik kavramlarının şekillendiğini belirtmektedir.⁶⁴

Çocuklar üzerinde ebeveyn davranışlarının etkisini inceleyen araştırmada anlamlı sonuca ulaşılmıştır. Buna göre, sosyal seviye, zekâ testi açısından eşitlenen, başarı ihtiyacı seviyelerinde farklı, 10 yaşındaki iki grup çocuktan, tek elleriyle gözleri bağlı, şekilsiz bloklardan bir kule yapmaları istenmiştir.

60 G. Haktanır vd., *Türkiye’de Anne Baba Tutumu Araştırmalarına Genel Bakış: Cumhuriyet ve Çocuk*, ed. B. Onur, (Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 1999).

61 Ö. Sezer, “Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi,” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7, no. 1 (2010).

62 Adalet Kandır vd., “Sosyal Duygusal Değerlendirme Aracının (Itsea) Farklı Sosyo–Ekonomik Düzeylerde Uygulanması,” *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 6, no. 1 (2008).

63 Ş. Şener vd., “Anne–Bebek Çocuk Etkileşiminde Olumlu ve Olumsuz Özellikler,” in *Ben Hasta Değilim*, ed. Aysel Ekşi (İstanbul: Nobel Yayınevi 1999), 35–44.

64 M. Montessori, *Çocuk Eğitimi*, çev. G. Yücel, (İstanbul: Özgür Yayınları 1995).

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Ebeveynlerin bloklara dokunmadan destekleyebilecekleri belirtilmiştir. Normal kule yüksekliği belirtilmiş, çocuklarının yapabileceği yüksekliği tahmin etmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonucunda yüksek puanlı çocukların ebeveynleri, diğerlerine göre daha yüksek kule tahmini yapmışlar, daha çok cesaretlendirmişler, mükâfatlandırmayı daha çok sıcak övgüler ile yapmışlar, kararlarını vermede serbest bırakmışlar, ara sıra ipucu vererek nadiren nasıl yapılacağını söylemişler. Diğerleri ise daha tahakkümcü davranışlar sergilemişlerdir.⁶⁵

Ergenlik döneminde liderlik yeteneklerinin gelişimine, anne–baba davranışlarının etkisi önemlidir. Demokratik davranışları benimseyen aileler, ergenlik döneminde kişinin bir birey olarak var olmasına imkân sağlamakta, sorumluluk alma konusunda yönlendirmekte ve öz–saygısının gelişmesine yardımcı olmaktadır.⁶⁶ Benlik saygısı yüksek bireyler, çevresindekilerle sağlıklı ilişkiler kurmakta ve problemlerle başa çıkma konusunda daha yetkin hissetmektedirler.

Erkan'ın yaptığı çalışmada, sosyal kaygı düzeyi yüksek çocukların ailelerinde demokratik davranış oranının düşük, koruyucu ve otoriter ana–baba davranışları oranının yüksek olduğu; kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerindeki demokratik davranış oranlarının yüksek, koruyucu ve otoriter davranış oranlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir.⁶⁷ Otoriter davranışlar sergileyen anne–babaların çocuklarının, sosyal kaygı düzeyinin ve akademik başarılarının yüksek olduğu, koruyucu davranışlar sergileyen anne–babaların çocuklarının da problem çözme becerilerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

65 S. A. Arkonaç, *Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi*, 3. Baskı, (İstanbul: Alfa Yayınları 1993), ss.357–58, Akt. Aslan 2013, Aslan 2014.

66 Y. Öksüz, “Ergenin Kişilik Gelişiminde Ebeveynin Rolü,” *Millî Eğitim Dergisi*, 156(2002).

67 Z. Erkan, “Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Ana Baba Tutumlarına İlişkin Nitel Bir Çalışma,” *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, no. 10 (2002).

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

Gökçedağ, akademik başarı ile otoriter davranışlar arasında negatif bir ilişki, demokratik davranışlar ile pozitif bir ilişki olduğunu; Özcan, anne–babaların koruyucu ve baskıcı disiplinden uzaklaştıkça öğrencilerin akademik başarılarının olumlu yönde etkilendiğini;⁶⁸ Yilmazer ise algılanan ana–baba davranışlarına göre akademik başarının en yüksek düzeyde demokratik ortamda ortaya çıktığı görülürken en düşük düzeyde izin verici/ihmalkâr ortamda olduğunu bulmuştur.⁶⁹ Ebeveyn davranışları ile depresyon arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda⁷⁰ otoriter, baskıcı, reddedici ebeveyn davranışları ile depresyon arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Sosyal çevre aile, yakın çevre, okul–iş çevresi ve toplum kitle iletişiminden oluşur ve çocuğun kişilik özellikleri önemli ölçüde bu faktörlerden etkilenir. Sosyal çevreyi oluşturan şartlar fiziksel, toplumsal ve kültürel öğeleri kapsamaktadır. Anne–baba, kardeşler, büyükanne–büyükbaba gibi diğer aile bireylerinin çocuğa karşı davranışları, yönlendirmeleri ve yetiştirme tarzı, çocuğun kişiliğinin ve liderlik becerilerinin oluşmasında büyük rol oynamaktadır.⁷¹ İnsanların büyük çoğunluğuna daha çocukluk döneminde neyin yapılamayacağı aile ve çevresi tarafından öğretilmekte ve onların büyük hayaller kurması ya da hayallerini izlemek için kurulu düzenlerini bozmaları engellenmektedir. Çocukların sosyalleşme sürecinin ailede başlaması ve

68 H. Özcan, *a.g.e.*

69 Y. Yilmazer, *a.g.e.*

70 G. Flett vd., *Perfectionism and Maladjustment: An Overview of Theoretical, Definitional and Treatment Issues. Perfectionism: Theory, Research, and Treatment*, ed. G. Flett and P. L. Hewitt (Washington, DC: American Psychological Association, 2002); S. O. Meadows vd., “Depressive Symptoms, Stress, and Support: Gendered Trajectories from Adolescence to Young Adulthood,” *Journal of Youth and Adolescence* 35(2006).

71 H. E. Dağlıoğlu vd., “Erken Çocukluk Döneminde Düşünme Becerilerinden Planlama ve Derin Düşünmenin Geliştirilmesi,” *Eğitim ve Bilim* 32, no. 144 (2007): 43.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

çocuğun yetiştiği aile ortamının sonraki hayatına etkisi nedeniyle, liderlik aile ortamıyla ve çevreyle doğrudan ilişkilendirilmektedir.⁷²

Çocukların yetiştikleri aile yapısı, onların yaşayacakları sosyal ilişkiler türünü de etkiler. Ailenin geleneksel veya çekirdek olması çocuğun sosyal gelişiminde etkileyici bir faktördür. Bir çocuğun davranışı, iletişimi ve aynı zamanda ailesinin kültürel ve dinsel değer yargıları çocuğun sosyalleşme sürecine olumlu veya olumsuz düzeylerde katkıda bulunur.⁷³ Gelişim psikolojisi araştırmalarına göre anne ve babanın, çocukla iletişimde kullandıkları yöntemler veya iletişim ve ilişki modelleri çocuklardaki sosyalleşmenin temellerini yapılandırır. Çocuklarla kurulan pozitif ve güven verici bir ilişki tarzı çocukların sorumlu ve kendini denetleyebilir bir kişilik geliştirmelerini sağlar. Düşmanca bir yaklaşım çocuklarda saldırgan ve öfke yüklü duyguların oluşmasına neden olur. Bu duygular, çocuğun liderlik özelliklerini de şekillendirir.⁷⁴

Sonuç olarak, anne–babalar, ebeveyn davranışlarının çocuğun sağlıklı fiziksel ve psikolojik gelişimi üzerindeki etkisi hakkında bilinçlendirilmeli ve sağlıklı toplumun temeli olan çocuklar için uygun sınırlar ve fırsatlar içeren koşullar sağlanmalıdır. Bu öngörüler ışığında çocuklarda liderlik davranışlarının ailelerin davranışlarıyla ilişkili olup olmadığının belirlenmesi amacıyla nitel araştırma geliştirilmiştir.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu hakkında bilgi

72 F. Gresham. Social skills. In G. Bear, K. Minke, A. Thomas (Eds.), *Children's Needs*, Bethesda: National Association of School Psychologists, 2007.

73 A. S. Davin. "Character education in poverty area Elementary School: The perspective of parents and teachers", (Doctoral dissertation) Available ProQuest Dissertations Theses database, 2007 (UMI No: 3401365.).

74 H. Yalçın, *Çocuk Gelişimi*, (Ankara: Nobel Yayınları 2010).

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

içeren yazılı materyalin analizini kapsayan doğrudan gözlem ve görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda, tek başına da bir veri yöntemi olarak kullanılabilen, bir yöntemdir.⁷⁵

Doküman incelemesi tekniğinde analiz birimini saptamada sözcük, tema, karakter veya kişi, cümle veya paragraf ve içerik kullanılabilir.⁷⁶

Teknik olarak “karakter ve kişi” seçiminde kitaplarda belirli bir sosyo-ekonomik statü ölçütü olarak kullanılabilir. Bu durumda analiz birimi seçilen kategoriye uyan bireyleri içerecektir.⁷⁷ Bu çalışma lider ve ebeveyn ilişkisini konu alan kitapları inceleme altına almaktadır. Dolayısıyla örnekleme uyan kitaplarda lider kişiliğinin, kendi hakkında yazdıklarında ebeveynleriyle ilişkilerini anlatması önemlidir. Dolayısıyla ikinci bir teknik olan cümle ve paragraf seçimi tekniği kullanılmaktadır. Zira Yıldırım ve Şimşek’e göre, “cümle ve paragraf” seçimi, kolayca ayırt edilebilirliği sağlayan bir teknik olarak doküman incelenmesinde uygun bir teknik olarak değerlendirilmiştir.⁷⁸

Araştırma kapsamına dört kitap alınmıştır. Dünya liderleri olmalarına, kendileri hakkında otobiyografilerinin olmasına ve cinsiyet açısından eşit oranda kadın ve erkek lider belirlenmesine dikkat edilmiştir. Dolayısıyla örnekleme metodunda yargısal örnekleme metodu kullanılmıştır. Yargısal (kararsal) örnekleme, araştırma problemine cevap bulunulacağına inanılan örneklemden oluşan olasılıklı olmayan bir tekniktir.⁷⁹

Araştırma kapsamına alınan liderler ve kitapları şunlardır: Pakistan’ın İslam’da seçilmiş ilk kadın başbakanı, Doğu’nun Kızı ünvanlı, “Benazir

75 A. Yıldırım vd., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı ed. (Ankara: Seçkin Yayıncılık 2011), ss.187–88.

76 A.g.e., ss.199–200.

77 A.g.e., s.199.

78 A.g.e., s.200.

79 R. Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı* (Sakarya: Sakarya Yayıncılık 2012), s.142.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Bhutto Doğu'nun Kızı” kitabı, 20. yüzyılda İngiltere'nin Başbakanı, Batı'nın ilk kadın başbakanı, uzun yıllar liderliğini sürdüren Margaret Thatcher'ın, “Demir Lady'nin Anıları,”⁸⁰ Hindistan Bağımsızlık Hareketinin Lideri, Mahatma Gandhi'nin “Gandhi Bir Özyaşam Öyküsü” otobiyografisinin yanı sıra Gandhi konusunda Deliege'nin⁸¹ biyografisi de araştırma kapsamına alınmıştır. Dördüncü lider, Nelson Mandela'dır. Nelson Mandela'nın hayatını Richard Stengel kaleme almıştır. Stengel'in “Mandela'nın Yolu, Yaşam, Sevgi, Cesaret ve Affetmek Üzerine On Beş Ders” kitabı⁸² araştırmaya dâhil edilmiştir.

Bulgular

Anne–Baba Davranışlarının Liderlik Anlayışına Etkisi

Çocuklar, aile ortamında anne–babalarını ya da sevdikleri diğer üyeleri taklit ederek bilişsel öğrenme sürecine girmekte ve belli davranış kalıplarını içselleştirmektedirler.⁸³ Bu nedenle, çocukların sosyal öğrenme ile edindikleri davranışların yetişkinlik dönemlerine de etki ettiği açıktır. Gandhi, ailede eğitimin ne denli önemli olduğunun altını aşağıda yer alan ifadelerle çizmiştir:

“... Biz ana babaların kör bir inancı vardır: Zannederiz ki çocuk yaşamının ilk beş yılında bir şey öğrenmez. Oysa gerçek bunun tam tersidir. Çocuk ilk beş yılında öğrendiklerini sonradan hiçbir zaman öğrenemez. Çocuğun eğitimi, ana rahmine düştüğü andan başlar. Ana babanın o andaki bedensel ve ruhsal durumları çocukta da kendini gösterir. Sonra çocuk gebelik süresince

80 M. Thatcher, *Demir Lady'nin Anıları: Başbakanlık Yılları*, çev. Gülden Şen, (İstanbul: Sabah Kitapları 2003).

81 R. Deliege, *Gandhi*, çev. Işık Ergüden, (Ankara: Dost Kitabevi 2015).

82 R. Stengel, *Mandela'nın Yolu, Yaşam, Sevgi, Cesaret ve Affetmek Üzerine on Beş Ders*, trans. Meltem Tayga (İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık 2011).

83 Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme* (İstanbul: Pegem Akademi 2012), s.6.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

ananın mizacının, arzularının aynı zamanda yaşayış tarzının durmadan etkisinde kalır. Çocuk, dünyaya gelince ana babasını taklide başlar. Uzun yıllar büyüme, gelişme konusunda bütünüyle onlara bağlı kalır.”⁸⁴

“Dimdik duracak ve mücadeleme bütün gücümle devam edecektim. Sonunda düşmanı yeneceğime inanıyordum. Babamın çocukken bize anlattığı hikâyelerde iyiler her zaman galip gelir, kötülerini yenerlerdi. Bize her zaman ‘Bir fırsatı ya yakalar ya da onu kaçırsınız, düşünceli ya da düşüncesiz davranabilirsiniz, sinirleriniz sağlamdır ya da utangaçsınızdır, ama bunların hepsi sizin elinizdedir,’ derdi. ‘Kaderinizi kendiniz etkilersiniz.’ ... Sadece askerler ve seçkinler için değil, bütün halk için konuşan ilk lider babam oldu. Onun izinden gitmek görevimizdi.”⁸⁵

Bhutto'nun babası tarafından ifade edilen “Kaderinizi kendiniz etkilersiniz.” söylemi, bireyin kendi yaşamını kendisinin kontrol altında tutması gerektiğinin ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.

“Her beş çocuktan biri on beş yaşından önce anne babasının boşanmalarına tanık olmaktadır. Doğal olarak ailenin dağılması ve gayrimeşruluk mutlaka gençlik suçu işlenmesini gerektirmez... Ancak, istatistikler ve yaşanan olaylar ailelerin dağılmasının, bir dizi sosyal sorunun başlangıç noktası olduğunu göstermektedir... Bir babanın yol göstericiliğinden yoksun oğullar özellikle her türlü sosyal soruna açık olmaktadır. Bekâr anne babalar genellikle yoksulluk içinde ve kötü konutlarda yaşamaktadırlar. Çocuklar boşanma olayından anne babalarının fark ettiğinden çok daha fazla etkilenirler. Dengesiz ailelerden gelen çocuklarda eğitim güçlükleri daha fazla görülmektedir. Evde, gerçek babaları olmayan erkekler tarafından istismar edilme tehlikesi çocuklar için daha yüksektir. Yine evlerinden büyük

84 M. K. Gandhi, *Gandhi Bir Özyaşam Öyküsü*, çev. Vedat Günyol, 4. Baskı ed. (İstanbul: Cem Yayınevi 2007), s.207.

85 B. Bhutto, *Benazir Bhutto Doğu'nun Kızı*, çev. Enver Günsel (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2014), s.36.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

kentlere kaçıp evsizlere katılma ve oralarda her türlü kötülükle karşılaşma olasılıkları da çocuklar için daha fazladır.”⁸⁶

“... Ufak çocukların ana babalarından ayrı kalmalarına karşıyım. Düzenli bir ev yaşamında çocukların kendiliğinden aldıkları doğru dürüst eğitimi yurtlarda vermeğe olanak yoktur...”⁸⁷

“... Şuna inanıyorum: Çocukları layıkıyla yetiştirmek için ana babanın yavrulara bakmak konusunda genel bilgi sahibi olmaları gerekir.”⁸⁸

Yukarıda Thatcher ve Gandhi'nin parçalanmış ailelerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin sadece çocukluk dönemlerinde bir travma olarak kalmadığı yetişkinlik dönemlerine de etki ederek kimlik oluşumunu da olumsuz etkilediği vurgusunu yapan bu ifadesinin derinliği düşünülürse, bir toplumda bireysel özgürlüklerin desteklenmesi kadar aile olabilmenin, doğru eş seçiminin ve çocuk eğitiminin önemi de geliştirilmelidir.

“Gandhi'nin gençliğine iki olay damgasını vurdu: evliliği ve babasının erken yaşta ölümü.”⁸⁹

“... Bedenim sanki parçalanıyordu, bu durumda nasıl devam edecektim yaşamıma? Bütün uğraşlarımıza rağmen babamızı kurtaramadık. Mezarında yatan babama, ‘Senin yardımın olmadan ne yapacağım ben baba?’ diye seslendim. Harvard ve Oxford eğitimime rağmen ben henüz bir politikacı değildim, onun öğütlerine ihtiyacım vardı.”⁹⁰

86 Thatcher, *a.g.e.*, s.423.

87 Gandhi, *a.g.e.*, s.203.

88 *A.g.e.*

89 Deliege, *a.g.e.*, s.16.

90 Bhutto, *a.g.e.*, s.21.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

“... Hayatımda herkesten çok sevdiğim babama veda etmek için yarım saatim vardı. Göğsüm sıkışıyor, nefesim daralıyordu. Ama ağlamamalıyım. Güçlü olmalı, babamın işkencesini artırmamalıyım.”⁹¹

“... Annesinin de birkaç sığırı varmış ama o diğer oğlanlarla birlikte köyün ortak sürüsünü güdermiş. Sonra bana sığır gütmenin püf noktalarını anlattı... Sürüyü belli bir yönde ilerletmek istediğinde hayvanları gitmelerini istediğin yöne götürmeleri için birkaç akıllı sığır diğerlerinin önüne alırsın ve sen elinde bir sopayla en arkada kalırsın. Bütün sürü öndeki birkaç enerjik sığırı izler ama aslında sen onlara arkadan rehberlik yapıyorsundur... Duraksadı. Bir önder de işini böyle yapmalıdır... Önderlik yapmak için öne atılıp, ‘Beni izleyin!’ demeniz gerekmez, bunu başkalarının önünüze geçmelerine izin vererek veya onları öne iterek de yapabilirsiniz. Önderlik yapmak ya da fikirlerinizi uygulamak için başkalarını güçlendirirsiniz. Bu, yaşamın her alanı için geçerlidir. Bir işyerinin yöneticisi, yeni stratejiler üretmeleri için personelini cesaretlendirirken bu taktiği uygular. Evde ise anne babalar, akılcı kurallar ve davranış biçimlerini çocuklarına benimsetmek için katı bir disiplin yerine aile toplantıları düzenlerler.”⁹²

“... Arka saflardan önderlik yapması için Mandela’ya örnek olan babası değil, Great Place’de onu yetiştiren kraldı. Mandela’nın babası ölünce, annesi Nelson’ın eşyasını küçük bir çantaya doldurmuş, sonra yürüyerek Transkei’nin dağlarını aşmışlar ve Thembuland’in ‘Great Place’ olarak bilinen başkenti Mqhekez–Weni’ye gitmişler. Mandela’nın babası kralın danışmanıydı, bu nedenle kral Mandela’yı onunla aynı yaştaki oğlu Justice’in danışmanı olarak yetiştirmek istiyordu.”⁹³

“... Mandela güzel giyinmeyi sever... Bu konudaki ilk dersini küçük bir çocukken, babası okulun ilk gününde giymesi için kendi binici pantolonunu keserek ona bir pantolon yaptığı zaman almıştı. Babası, oğlunun üzerinde

91 A.g.e., s.24.

92 Stengel, *Mandela’nın Yolu: Yaşam, Sevgi, Cesaret ve Affetmek Üzerine on Beş Ders*, s.39.

93 A.g.e., s.63.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

bir battaniyeyle dolaşan ilkel bir ‘yerli’ye benzememesi için elinden geleni yapmıştı. Daha sonraki yıllarda Thembuland kralının himayesinde yaşayan bir gençken en sevdiği işlerden biri kralın giysilerini ütölemektir. Bir kral iyi görünmeliydi ve bu, Mandela’nın büyük bir titizlikle yerine getirdiği bir işti.”⁹⁴

Yukarıda liderlik özellikleriyle ilgili en iyi örneklerden birisi Mandela’nın annesinin sığırlarıyla verdiği örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Çevrenin Çocuğın Liderlik Anlayışına Etkisi

Liderin takipçilerine yol gösterebilmesi için öncelikle ele aldığı konuya kendisinin inanması gerekmektedir. Bu ifadenin en güzel örneklerinden biri yine Bhutto ve babası arasında geçen konuşmada görülebilmektedir.

“Babam, ‘ikiniz de çok çile çektiniz,’ diye devam etti. ‘Evet, sabaha karşı beni öldüreceklerine göre siz de gidin artık. Eğer isterseniz, sıkıyönetim devam ederken ve Anayasa da askıya alınmışken Pakistan’ı terk edebilirsiniz. Yeni bir hayata başlamak ve huzur içinde yaşamak isterseniz Avrupa’ya gidebilirsiniz. Ben size izin veriyorum... ‘Ben asla gitmeyeceğim baba.’ Babam gülümsedi. ‘Beni çok mutlu ettiniz. Seni ne kadar sevdiğimi bilemezsin Pinkie, sen benim mücevherimsin kızım’. Müdür ‘Zamanı geldi’ diye seslendi... ‘Lütfen açın hücreyi’ dedim... ‘Lütfen, babam Pakistan’ın seçilmiş Başbakanı. Ben de onun kızıtım, onu son bir kez kucaklamak istiyorum’. Fakat müdür başını iki yana salladı.”⁹⁵

Liderlik aynı zamanda, hitap edilen grubun net bir şekilde tanınmasını da gerektirmektedir. Liderin, dâhil olduğu toplumun sosyal gerçekliğinin farkında olması ve tanımlayabilmesi gerekmektedir.

“Halk babamın ölümünden sonra bizim hayata küseceğimizi, artık ortalarda pek fazla görünmeyeceğimizi düşündüğü için, dimdik karşılarında görünce

94 A.g.e., s.69.

95 Bhutto, Benazir Bhutto Doğu’nun Kızı, ss.25–26.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

çok mutlu oluyor, bağırarak selamlıyorlardı bizi. Halk yeniden umutlanmaya başladı... Annemin okuması için raporlar hazırlıyordum.”⁹⁶

Bhutto, yukarıdaki ifadesiyle toplumun yas dönemine ve güçsüzlük göstergesi olarak atfedilebilecek davranışlara ait sosyal gerçekliği ne denli iyi tanıdığını ve bir lider olarak takipçilerini doğru şekilde yönlendirebilmesi için hangi değerlerin ne anlama geldiğini bildiğini göstermektedir.

“... Ne zengin, ne de yoksul olmayan bir evde büyüdüm... Babamın bakkal oluşu zaman zaman benim ekonomik felsefemin temeli olarak gösterilmek istenir. Gerçekten de öyledir ama onun orijinal felsefesi beni yalnızca hafta sonunda gelirlerin giderlerden biraz fazla olması gerektiğinden daha fazla etkilemiştir...”⁹⁷

“Babam hem pratikti, hem de bir teori adamıydı. Köşedeki dükkânımızın durumuyla, dünyanın her yerinden insanları bir araya getirerek Grantham’da bir ailenin masasında Hint pirinci, Kenya kahvesi ve Batı Hint Adaları şekeri bulunmasını sağlayan uluslararası ticaretin karmaşık öyküsü arasında bağlantı kurmayı severdi. Daha büyük liberal ekonomistlerden tek bir satır bile okumadan önce, babamın anlattıklarından serbest piyasanın son derece duyarlı bir sinir sistemine benzediğini, dünyanın her yanında olan olay ve gelen sinyallere tepki verdiğini; farklı ülkelerdeki farklı sınıflardan, farklı dinlerden farklı halkların durumlarını hiç dikkate almadığını öğrenmiştim... İngiltere’nin son kırk yıl içindeki ekonomik tarihi, babamın pratik ekonomi anlayışının hemen her maddesini doğrulamış ve ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu ben daha küçük yaştan itibaren devlet sosyalizminin etkisiyle hırpalanmış bir ekonomiyi yeni baştan yapılandırmak için gereken ideal bakış açısı ve analiz araçlarına sahip olmuştum.”⁹⁸

96 A.g.e., s.40.

97 Ş. Aslan, “Liderlikte Kadın Farklılığı Margaret Thatcher “the Iron Lady” Filminin Tematik İncelemesi,” *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 5 (2014).

98 A.g.e.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Benzer şekilde, babasının mesleğinin özelliklerinden etkilenen Thatcher, kariyer döneminde felsefesinde bu özelliklerden faydalanarak özellikle ekonomi alanında katkılarını sunmuştur.

“... Muhalefet hamile olduğumu öğrenince saldırıya geçti. Muhalefet beni görevden alması için Cumhurbaşkanına baskı yapmaya başladı, greve gideceklerdi. Babam bana politikada zamanın çok önemli olduğunu öğretti. Doktoruma danıştım ve karnımdaki bebeğimin sağlıklı, çok iyi durumda olduğunu öğrendim, doğumu grev çağrısından bir gün önce sezaryenle yapmaya karar verdim.”⁹⁹.

Çocukluk dönemlerinde liderlik vasfını geliştirici ve destekleyici eğitimlerin aile tarafından verilmesinin önemi vurgulandığı bu ifade de Bhutto’ya babası tarafından ifade edilen zaman yönetimi ile ilgili söylemler kadın olmanın ve doğum yapma hakkının göz ardı edildiği bir ülkede koşullara göre şekillenmenin yarattığı avantajı gösterebilmektedir.

“... Ancak, önümüzde uzun bir yol olduğunun bilincindeydik. Eskiden babam şöyle derdi: ‘Başlayan olmak kolaydır, ama aynı zamanda sürdürenlerden misin? Bir işe başlamak tamamlamaktan daha kolaydır.’¹⁰⁰

Thatcher ise iş yönetiminin ve stratejik planlamanın liderlik özellikleri arasındaki önemini babasının yukarıda belirtilen sözlerinden öğrenmiştir.

“Babam kabilesine tutkundu; güvenilir, gözü pek, eli açık ama öfkeli bir adamdı. Devlete bağlılığıyla ün salmıştı... Bir siyasi ajan, babamın şefi hakkında onur kırıcı sözler söylemiş, babam da hakaretle karşılık vermiş, bunun üzerine birkaç saat tutuklanmış. Nihayet Ajan, kaba Gandhi’nin eğilmez bir adam olduğunu anlayınca, serbest bırakmalarını emretmiş...”

99 Bhutto, *Benazir Bhutto Doğu’nun Kızı*, ss.8–9.

100 Aslan, “Liderlikte Kadın Farklılığı Margaret Thatcher ‘the Iron Lady’ Filminin Tematik İncelemesi.”

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

Gerek çapraşık sorunların çözümünde, gerek yüzlerce insanı yönetme konusunda, eylemde edindiği zengin deneyimlerden yararlanıyordu... ”¹⁰¹

“... Annemden belleğimde kalan açık izlenim onun kutsal bir insan oluşudur. Kendisi koyu bir dindardı, her günkü ibadetini yapmadan ağzına bir lokma ekmek koymak aklına gelmezdi... Annem adamakıllı sağduyu sahibiydi. ... Saraydaki kadınlar onun zekâsını pek beğenirlerdi. ”¹⁰²

Gandhi de diğer liderler gibi annesinin ve babasının söylemlerinden ve davranışlarından etkilenmiş, babasının güvenilir olması, annesinin ise zeki ve bilgili olması kendisinde anlam bulan özellikler olmuştur.

“... On üç yaşında evlenmiş olduğumu burada yazmak, acı olmakla birlikte boynuma borçtur. Korumam altında bulunan ben yaştaki delikanlıları görüyor ve kendi evlenmemi düşünüyorum da kendime acır gibi oluyor, benim durumuma düşmediklerine şükrediyorum. Bu türlü ahmakça yapılan erken evlenmelerden yana söylenecek hiçbir ahlaksal destek bulamıyorum. ”¹⁰³

Toplumun sosyal gerçeklik inşası bazı durumlarda bireysel istek ve değerlerle örtüşmeyebilmektedir. Toplumda sosyal gerçeklik olarak benimsenen ve kabul edilen değerler, bireyin aidiyeti ve değerleriyle ortak bilinç oluşturmadığı durumda, kadının değerinin ve sözlerinin tartışıldığı bir toplumda Gandhi'nin annesinin zekâsının kadınların dikkatini çekmesi ve özenilmesi ya da çocuk yaşta evlenmesinin doğru ve anlaşılır kabul edildiği toplumunda Gandhi'nin bu durumdan bahsederken ahlaki sorgulamaya gitmesi örnekleri yaşanabilmektedir.

“Et yemenin iyi olduğu, böylece güç ve cesaret bulacağım düşüncesi, ayrıca da bütün memleket et yerse İngilizleri alt edebileceğimiz kanısı içimde yer

101 Gandhi, *Gandhi: Bir Özyaşam Öyküsü*, s.12.

102 A.g.e., ss.12–13.

103 A.g.e., ss.16.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

etmeye başladı... Bunu gizli yapacaktık... Ana babama karşı da aşırı bağlı idim. Biliyorum et yediğimi öğrendikleri zaman vurulmuşa döneceklerdi... İşin gizliliğini sağlayabilirsem, davranışımı ana–babamdan saklamanın gerçekten uzaklaşmak olmadığına kendimi inandırdım.”¹⁰⁴

“İngiltere’ye gitmeden çocuğa yol yordamınca üç yemin ettireceğim ancak ondan sonra gitmesine izin verebilirsiniz.” Bana yemin ettirdi ben de, Şaraba, kadına, ete el sürmeyeceğime ant içtim. Ancak ondan sonra annem de bana izin verdi... Sonunda İngiltere’deyim... Anneme söz verdim ağızıma et koymayacağım.”¹⁰⁵

“... Mandela... Duyduğu operasyonun (sünnet) fiziksel acısı değildi, orada gerekli tepkiyi veremediği için üzülüyordu. Olayın acısı unutulmuştu ama korkaklığının acısını unutamıyordu. ‘Bocaladım’ dedi yere bakarak. ‘Sözcüğü güçlü bir sesle söyleyemedim.’ Diğer oğlanların daha güçlü ve daha cesur olduğuna inanıyordu. Bana doğuştan cesur olmadığını söyledi, belki hiçbirimiz değildik ama o cesur bir erkek olmayı öğrenecekti. Yıllar sonra kendini düş kırıklığına uğratmış olan tören onda etkisini göstermişti: Her zaman güçlü görüneceğine ve asla bocalamayacağına karar vermişti.”¹⁰⁶

Okul Eğitimi ve Liderlik Gelişimi

“Babama göre Oxford dünyanın en iyi ve saygın üniversitelerinden biriydi ve hepimizin oraya gitmesini isterdi. İngiliz edebiyatı, kilise tarihi, kraliyet, parlamento hep Oxford ile bağlantılıydı... 1973 sonbaharında Oxford’a varışından kısa bir süre sonra babam bana Rawalpindi’deki Başbakanlık konutundan yazdığı mektupta, ‘Oxford’da yirmi iki yıldan fazla bir zaman önce bıraktığım ayak izlerimin üzerinde yürüdüğünü düşünmek garip duygular yaşıyor bana,’ diyordu. SenRacliffe’de okurken de çok mutluydum ama ben Harvard’da okumadığım için seni oralarda hayal etmem zordu.

104 A.g.e., s.29.

105 A.g.e., s.52.

106 Stengel, a.g.e., s. 28.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

Oxford'da ise sanki kendim de senin yanındaymış gibi hissediyorum. Senin Oxford'a gitmen benim için bir rüyanın gerçekleşmesi ve umarım ilerde mükemmel bir kariyer sahibi olarak halkına hizmet edersin... Babamın söylediğine göre, Harvard'la kıyaslandığında, Oxford bana baskı altında çalışmayı öğretecekti. Benim hemen Oxford Birliğine yazılmamı isterken de haklıydı... Siyasi yaşamın baskı ve zorluklarını kendi gözlerimle gördüğüm için politikacı olmak istemiyordum, ama Pakistan Dışişleri Bakanlığında kariyer yapmayı hedefim. Yine de babamı mutlu etmek için Oxford Birliğine üye oldum.”¹⁰⁷

“Babamı mutlu etmenin yanında, münazara sanatını da sevmiştim. Nüfusun çoğunun okuma yazma bilmediği bölgemizde güzel konuşmak bir güç sayılırdı. Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru, Muhammed Ali Jinnah ve babam etkili konuşmalarıyla milyonları harekete getirmişlerdi... Oxford Birliğinde kazandığım güzel konuşma yeteneğimi bir gün Pakistan'da halk kitleleri önünde konuşurken kullanacağım hiç aklıma gelmedi. Üç yıl üniversite ve bir yıl da doktora çalışmalarım için kaldığım İngiltere'de Oxford Birliği hayatımın en güzel ve önemli odak noktalarından biri oldu.”¹⁰⁸

Belli ölçüde, çocuklarının yaşam döngülerinde çok önemli ve hayati olduğu düşünülen bazı durumlarda paternalistik yaklaşımın koruyucu ve önleyici nitelik taşıdığı düşünülmektedir. Bhutto'yu babasının Oxford'a okuması için yönlendirmesinde kendi yaşam tecrübelerinin etkili olduğu ancak, meslek seçimi noktasında çocuğun istek ve beklentilerinin de göz ardı edildiği görülmektedir.

“... Bu hükümet iktidara gelirken bunun kendini kontrol etmeyi öğreten bir sorumluluk olduğunu söylemişti. Ancak, genç insanlara sorumluluk sahibi olmayı öğreten, yaşamlarının erken dönemlerinde yetişkinler tarafından adil ve sürekli uygulanan disiplindir. Buyruk vermeden önce almayı öğrenmemiz

107 Bhutto, a.g.e, ss.92–94.

108 A.g.e., s.94.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

gerekir. Boyun eğmek ve sorumluluk arasındaki bu iki yönlü ilişkiden özgür, kendi kendine egemen bir toplum doğar. Bu ilişkinin çöküşünde İngiltere açısından yolunda gitmeyen pek çok şeyin izini bulabiliriz. Ancak, bu ilişkiyi yeniden kurabilirsek, hukuka ve düzene saygıyı, başkasının malına saygıyı ve öğretmenlerle ana babaya saygıyı da yeniden canlandırmaya başlayabiliriz. Bir yandan öğretmenlerle ana babalara yetki vermeli, öte yandan da, gençlere sorumluluk duygusunu tattırmalı ve toplumda yararlı bir rol sunmalıyız.”¹⁰⁹

“... Tüm önemli kararların uzak ve duyarsız bir bürokrasi yerine ana babalara ve öğretmenlere daha yakın bir düzeyde alınması eğitimin kalitesini arttıracaktı.”¹¹⁰

Thatcher tarafından ifade edilen bu sözler, çocukların okul eğitiminden nasıl etkilenmesi ve hangi açılardan çocukların desteklenerek sosyal sorunların farkında bireyler yetiştirilmesinin mümkün olabileceğinin vurgulanması noktasında önem taşımaktadır.

“... Okula verildiğimi anımsıyorum. Çarpım cetvelini öğrenmek için akla kararı seçtim... Çok sıradan bir öğrenciydim. Bu okuldan kent okuluna oradan da liseye atladım. On iki yaşına daha henüz basmıştım. Bu kısa süre içinde, gerek hocalarıma gerek okul arkadaşlarıma yalan söylediğimi hiç anımsamıyorum. Çok utangaçtım, kimselere sokulmazdım. Kitaplarımdan derslerimden başka arkadaşım yoktu. Her gün saati saatine okulda olur, okul kapanır kapanmaz da hemen evime koşardım. Çünkü kimseyle konuşmaya dayanışım yoktu. Belki birisi benimle alay ediverir diye ödüm kopardı.”¹¹¹

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

109 Thatcher, *a.g.e.*, s.212.

110 *A.g.e.*, s.400.

111 Gandhi, *a.g.e.*, ss.13–14.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

Okul eğitimi sürecinde akran zorbalığı,¹¹² öfke davranışları,¹¹³ çeteleşme, okul korkusu, intihar, suça sürüklenme,¹¹⁴ madde kullanımı¹¹⁵ gibi pek çok olumsuz davranışlar görülebilmektedir. Bunların temel nedenlerine bakıldığında, arkadaş desteğini alabilmek, okulda dışlanmayı önlemek adına bir gruba üye olmak isteği gibi nedenlerin öne çıktığı görülebilmektedir. Bu durumlardan birini yaşayan Gandhi, arkadaşlarının küçük düşürücü söylemlerine maruz kalmamak için kaçınmayı tercih etmiş ve kendini dış çevreden soyutlamaya başlamıştır. Okullarda yaşanan bu etkileşim düşünüldüğünde, ebeveyn, öğretmen ve çocuk ilişkisinin önemi Thacther'ın ifade ettiği şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Çocukluk Döneminin Baskı Karşısı Mücadelede Etkisi

“... Hint topluluğunun uğradığı haksızlıklara karşı sorumlu makamlarca resmen itirazda bulunmak amacıyla bir dernek kurulmasını önerdim... Kısa zamanda Pretoria'da tanımadığım, yaşama koşullarını bilmediğim Hintli kalmadı... Sonra demiryolları idaresiyle ilişkiye geçtim, onlara Hintlileri yolculuk yapmaktan yoksun bırakan elverişsiz koşulların, hatta tüzüklere göre bile haksız olduğunu anlattım.”¹¹⁶

112 Nilay Pekel Uludağlı vd., “Akran Zorbalığı Gruplarından Yalnızlık ve Akademik Başarı İle Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri” *Türk Psikoloji Dergisi* 20, no. 56 (2005).

113 Hülya Şahin, “Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3, no. 26 (2006).

114 Mehmet Can Aktan, “Türkiye’de Okullarda Öğrencilerin Karşılaştıkları Problemler ve Okul Sosyal Hizmeti,” *International Journal of Social Sciences and Education Research* 2, no. 1 (2016): 299.

115 Gizem Erdem vd., “Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı,” *Bağımlılık Dergisi* 7(2006).

116 Gandhi, *a.g.e.*, ss.132–33.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Ebeveynlerinin tecrübe ve destekleriyle gelişen ve sosyal çevresinin etkisiyle de yetişen liderlerin yaşam süreçlerinde haksızlık ve baskılara karşı da mücadele ettikleri görülmektedir. Baskı karşıtı uygulamaları destekleyen ve baskılarda mücadele eden en iyi lider örneklerinden biri olan Gandhi, Hint topluluğunun uğradığı haksızlıkları anlatmış ve bunlarla mücadele etmenin yasal yollarını aramıştır.

“... Pretoria’da bulduğum gazeteleri karıştırırken birinin bir köşeciğinde gözüm rastlantıyla “Hintlilerin seçim hakkı” diye bir yazıya ilişti. Bu yazıda yasama meclisine gelen ve Hintlileri Natal Yasama Meclisine temsilci seçme hakkından yoksun bırakan yasa tasarısına değiniliyordu. Bu tasarıdan hiç haberim olmadığı gibi, orada bulunanların da haberi yoktu.”¹¹⁷

“... Veda şöleni böylece bir çalışma komitesi durumunu aldı. Kafamda savaşım planının bir taslağını yaptım. Seçim listesinde adı olanların listesini saptadım ve bir ay daha kalmaya karar verdim. İşte Tanrı Güney Afrika da yaşamımın temelini böyle attı, ulusal onur uğrundaki savaşımın tohumlarını böyle ekti.”¹¹⁸

Baskıya karşı mücadele algısının çocukluk döneminden etkilenecek bireylerde nasıl geliştiği liderlerce şu şekilde açıklanmaktadır:

“... Şuna da inanıyorum ki, çocuklarının kişiliğini geliştirmek her ana babanın görevidir... Çocuğa doğuştan ana babanın, beden özellikleri kadar yaradılışları da kalıtımla geçer. Çevre büyük bir rol oynar, (...) ama ilk sermaye ona atalarından kalmıştır. Kötü kalıtımın etkilerini başarıyla alt eden çocuklar da gördüm. Bu da saflığın ruhun öz öğelerinden biri olmasından ileri gelmektedir...”¹¹⁹

117 A.g.e., s.144.

118 A.g.e., s.146.

119 A.g.e., ss.311–12.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

“1976 sonbaharında doktora çalışmalarım için bir yıl kalmak üzere Oxford’a döndüğümde, kendi başkanlık seçimlerimle de meşgul —ve daha başarılı— oldum. Gerçi ben diplomat olmak istemiyordum ama babam bütün çocuklarının her devlet görevini başarılı bir şekilde yapabilecek kadar iyi yetişmelerini istiyordu, böylece kimse onun çocuklarına öncelik ya da ayrıcalık tanıdığını söyleme cesaretini bulamayacaktı.”¹²⁰

“... Pakistan halkı bir kadın başbakan seçerken bağınazlıktan ve önyargıdan kaçınmıştı... Beni bu mevkie, böyle bir zamanda getiren kaderin gücünü hatırlamamak mümkün değildi... Özellikle de babamı unutmam olanaksızdı.”¹²¹

Özellikle, çocuğun doğuştan gelen özelliklerinden biri olarak kabul edilen psikolojik dayanıklılık ile çevresinde oluşan olumsuz durumlara ve sosyal sorunlara karşı fikir üretici ve haksızlık, adaletsizlik gibi durumlarda ise yine bu özelliği ile mücadele edebileceği literatürde de desteklenen bir konu olmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan doküman analizinin kullanıldığı bu çalışmada, kendi dünya görüşlerini dünya siyasetine yansıtmış dört lider olan Benazir Bhutto, Margaret Thatcher, Mahatma Gandhi ve Nelson Mandela'nın çocukluk dönemlerini anlattıkları kendi yaşam öyküleri incelenerek aile davranışlarının liderlik tarzlarına olan etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. İncelenen dokümanlardan liderlik ile ilgili etkileşimler ve söylemler anne–baba davranışlarının liderlik anlayışına etkisi, sosyal çevrenin çocuğun liderlik anlayışına etkisi, okul eğitimi ve liderlik gelişimi, çocukluk döneminin baskı karşıtı mücadelede etkisi olarak

120 Bhutto, a.g.e., s.99.

121 A.g.e., s.488.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

dört ana başlık altında temalar halinde sunulmuştur. Çalışmanın sonunda, temalandırılan konulardan beş temel değerlendirme noktası elde edilmiştir.

En temel değerlendirme noktalarından biri olan çocukluk döneminde bireysel kararların verilebilmesinin ebeveynler tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi, yetişkinlik döneminde bireysel özgürlük alanının sınırlarının bilinçli bir şekilde belirlenmesini sağlayabilmektedir. Liderlik açısından düşünüldüğünde, lider özelliklerini taşıyan bir bireyde kararlılık ve takipçilerine yol gösterme¹²² noktasındaki etkinliği açısından da bu yetiştirme tarzı büyük önem taşımaktadır. Çocuğun, insan hakları gereğince kendi yaşamında özellikle Piaget'nin bilişsel gelişim süreci göz önüne alındığında, soyut düşünme ve sosyal konularda fikirlerin üretilebildiği¹²³ bir dönem olarak 11 yaşından itibaren kendi kararlarını kendilerinin vermesinin desteklenmesiyle birlikte, ebeveyn olarak onların kendi tecrübelerinden faydalanmalarını sağlamak adına paternalistik davranışlar görülebilmektedir. Buna karşın, kendi tercihlerini, isteklerini, kararlarını sunma imkânı bulan çocukların, olumsuz koşullar karşısında mücadele edebileceği noktasında kendine olan inancını ifade eden öz–etkililiğini¹²⁴ ve yine bu zor koşullara dayanabileceğini ifade eden psikolojik dayanıklılığını¹²⁵ geliştirebileceği görülmektedir. Anne ve babanın demokratik, aşırı koruyucu, aşırı otoriter ve ilgisiz olmasının; çocuğun benliği, tutum ve davranışlarının sağlıklı ve tutarlı olup olmaması üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.¹²⁶ Özellikle ailenin çocukla etkileşimi, çocuğun yetişkinlik döneminde sahip olduğu liderlik türü üzerinde etkili olmaktadır. Ailenin çocukları ile kurdukları paternalistik etkileşim ve çocuğun kararlarının otokratik bir şekilde ebeveynler tarafından

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

122 Necip Çetin, *a.g.e.*, s.75.

123 Sevil Özcan vd., *a.g.e.*, s.62.

124 Ünal Sığırı vd., *a.g.e.*, s. 54.

125 Şerife Terzi, *a.g.e.*

126 Mevlüt Kaya, "Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, no. 9 (1997).

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

verilmesi, yetişkinlik döneminde böyle bir yapıda gelişen liderlerin üyesi oldukları kurumlarda çalışanların ya da vatandaşların aileden bir parça olarak görülmesine ve onlar için faydalı olacağı düşünülen kararların liderin kendisi tarafından alınmasına yöneldiği görülebilmektedir.¹²⁷

İkinci nokta ise, çocuğun yetişkinlik döneminde tercih ettiği meslek ve kariyer olanaklarını anne ve babasını örnek alarak değerlendirme yolunu tercih etmesi olmaktadır. Huesmann, insan davranışının ortaya çıkmasında bilişsel süreçlerin etkili olduğunu ve çeşitli kanallarla elde edilen bilginin beyinde işlenerek davranışın bir çıktı olarak elde edildiğini öne sürmektedir. Herbert Simon'un bilgi işleme modelinden örnek veren Huesmann, çocuklarda görülen davranışların çevreden model alınmasıyla olaylara verilen tepki sonucunda ortaya çıktığını vurgulamaktadır.¹²⁸ Ayrıca, sosyal öğrenme teorisine göre, çocukların ebeveynlerinden gördükleri davranışlar ve edindikleri izlenimler ışığında modelleme yoluyla öğrenmeyi gerçekleştirdikleri görülmektedir.¹²⁹ Bilişsel süreçlerin işlemesiyle çocuk davranışları ebeveynlerini örnek alarak modellerken, tekrarlanan davranışlar ebeveynlerin çocuğun davranışlarını yönetme tarzlarını da belirlemektedir. Böylece, çocuğun olumlu ya da olumsuz tutum ve algıyla sorun çözme yöntemleri geliştirdiği ve özellikle saldırgan tutumu öğrenen çocukların başarı düzeylerinde ve sorun çözme becerilerinde düşüş ve sosyal

127 M. Akif Helvacı vd., "Etkili Okul ve Etkili Okul Müdürüne İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no. 2 (2011): 105.

128 L. Rowell Huesmann, "The Role of Social Information Processing and Cognitive Schema in the Acquisition and Maintenance of Habitual Aggressive Behavior", in *Human Aggression: Theories, Research, and Implications for Social Policy*, ed. Russell G. Geen and Edward Donnerstein, (San Diego, CA: Academic Press, 1998), s.76.

129 Mustafa Bayrakçı, "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14(2007): 203; Albert Bandura, *Social Learning Theory*, (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977).

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

ilişkilerinde yoğun çatışma görülmektedir.¹³⁰ Dolayısıyla çalışmadan elde edilen bu sonuç, çocukluk döneminde ebeveynlerinin akademik ve mesleki başarısı ile tutum ve davranışlarının, çocuğun yetişkinlik dönemindeki tercihleri, tutum ve davranışları ile simgelendiğini göstermektedir. Sosyal çevrenin çocuğun üzerindeki etkiyi gösteren başka bir nokta ise, yaşanan toplumda kadına ve erkeğe yönelik belirlenen roller olmaktadır. Toplum tarafından tanımlanan cinsiyete dayalı çeşitli rollere uyum sağlayabilme ve toplumda bu roller nedeniyle karşılaşılan zorlukları yönetebilme kabiliyeti liderliğin ekolojik yapısına dikkat çekmektedir. Toplumsal yapı içinde biyo–psikososyal bir bütün olarak ele alınan birey, “çevresi içinde birey” olarak kavramsallaştırılmakta ve toplumsal düzende aile, eğitim, hukuk, ekonomi gibi dâhil olduğu farklı sistemler arasındaki uyumu yakalayabilme yeteneği önem taşımaktadır.¹³¹ Bunun yanında, liderlerin 7–18 yaş arası dönemde aile, eğitim kurumları, çevre ile etkileşime girerek toplumsal normların özgüllüklerini taşıdıkları görülmektedir.¹³²

Çalışma sonunda elde edilen çocukların yetişkinlik dönemindeki liderlik özelliklerine etkide bulunduğu görülen başka bir nokta ise okul eğitimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul kültürünün motivasyonu ve verimliliği artırıcı bir yapıda olması, öğretmenlerle öğrencilerin sağlıklı iletişim kurmaları, aile ile kurulan etkileşimin okul ortamına da taşınması, çocuk, aile ve öğretmenler arasında sağlıklı bir bağ kurulması çocukların öğrenme

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

130 Eric F. Dubow vd., “Long–Term Effects of Parents’ Education on Children’s Educational and Occupational Success: Mediation by Family Interactions, Child Aggression, and Teenage Aspirations,” *Merrill Palmer Q (Wayne State Univ Press)* 55, no. 3 (2009): 227.

131 Barbra Teater, *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*, trans. Seda Attepe Özden (Ankara: Nika Yayınevi, 2015), s.26.

132 İbicioğlu ve Özmen Taş, “Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma”, s.1.

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

ortamlarının ve bilişsel süreçlerinin gelişmesini sağlamaktadır.¹³³ Okuldaki eğitimin ve çevrenin çocuğun bilişsel gelişimi üzerindeki olumlu katkısını günümüzde yaygınlaşan Montessori eğitiminde de görmek mümkün olmaktadır. Çocuklardaki liderlik özelliklerinin, okul ve ebeveyn arasındaki doğru ilişkinin kurularak çocuklarda bağımsızlık, başkalarına karşı saygı duyma, düzenlilik, özgüven, inisiyatif yerleştirme¹³⁴ ile daha da gelişebileceği düşünülmektedir. Ayrıca, çocuğun okul ortamında akranlarından oluşan bir gruba dâhil olma süreci, öğretmen, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin etkileşime dayalı bir şekilde kurulması, eğitim süresince çocuğun yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi destekleyici aktivitelere yönlendirilmesi liderlik özelliklerinin gelişmesi açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda bahsedilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ebeveynlerin tutum ve davranışlarının, mesleki ve kariyer yaşantılarının, yaşanılan toplumun kültürel özelliklerinin, okul eğitiminin, çocuğun kararlarına ve tercihlerine gösterilen saygının, liderliğin en önemli özelliklerinden olan yenilikçi, öncü olmanın ve baskı karşıtı uygulamalarda aktif rol almanın çocukluk döneminden miras kalabildiğini gösterebilmektedir. Liderlik özelliklerinin gelişmesinde anne-baba davranışının önem kazandığı başka bir nokta ise ailenin zorunlu ya da isteğe bağlı olarak bir parçası olduğu ve çocukluk döneminde buna şahitlik edinilen baskı karşıtı mücadeleler olmaktadır. Liderliğin ayrılmaz özelliklerinden olan geniş bir vizyona sahip olmak, farklılıklarla birlikte çalışmak, olaylara çok boyutlu yaklaşmak gibi¹³⁵ kavramlar çocuklarda bu

133 Helvacı ve Aydoğan, “Etkili Okul ve Etkili Okul Müdürüne İlişkin Öğretmen Görüşleri.”

134 Vuslat Oğuz vd., “Çocuk Eğitiminde Montessori Yaklaşımı,” *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, no. 1 (2006): 244.

135 Şefika Şule Erçetin vd., “Küreselleşme Sürecinde Ulusal Liderlerin Roller ve Uluslararası İzdüşümleri” (paper presented at the Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik, Ankara, 2011).

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

baskı karşıtı mücadelelerde ailenin aldığı sosyal roller ve sosyal eylemin niteliğine göre karşılık bulmakta ve yetişkinlik dönemine etki etmektedir. Çalışma sonunda elde edilen bulgular ve yapılan alan yazın taraması liderlik özelliklerinin yordanmasında kültürel özelliklerin önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, cinsiyete, bağlanma stillerine ve ailenin çocuğa yönelik yaklaşımlarına dayalı kültürler arası karşılaştırmaların yapılması gelecek çalışmalar için önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adalet Kandır ve Yasemin Alpan, “Sosyal Duygusal Değerlendirme Aracının (Itsea) Farklı Sosyo–Ekonomik Düzeylerde Uygulanması” *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 6, no. 1 (2008): 41–61.

Albert Bandura, *Social Learning Theory*, (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1977).

Anthony T. Kronman, *Max Weber*, (California: Stanford University Press 1983).

A. S. Davin, “Character education in poverty area Elementary School: The perspective of parents and teachers”. (Doctoral dissertation) Available ProQuest Dissertations Theses database, 2007 (UMI No: 3401365.)

A. D. Öğretir, “Alt ve Üst Sosyo–Ekonomik Düzeyde Altı Yas Çocuklarının Sosyal Oyun Davranışlarıyla Ana–Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” Gazi Üniversitesi, 1999.

A.Ekşi. *Çocuk, Genç, Ana Babalar* (Ankara: Bilgi Yayınevi 1990).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

A.Güenalp. "Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi (Aksaray İli Örneği)." Selçuk Üniversitesi, 2007.

A. Yıldırım ve H. Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı ed. (Ankara: Seçkin Yayıncılık 2011).

A. Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, (İstanbul: Özgür Yayıncılık 2000).

Barbra Teater, *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*. Translated by Seda Attepe Özden, (Ankara: Nika Yayınevi 2015).

B. Bhutto, *Benazir Bhutto Doğu'nun Kızı*, çev. Enver Günsel. (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2014).

Bruce E. Winston, ve Kathleen Patterson, "An Integrative Definition of Leadership ". *International Journal of Leadership Studies* 1, no. 2 (2006): 6–66.

B. Sayiner, Ö. Köknel ve N. Turanlı, "Lise Öğrencilerinde Ana–Baba Tutumunun Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi." *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 21 (2005): 193–212.

C. Sharp, P. Lord, H. HAndscomb, S. Macleod, C. Southcott, ve G. J. Jeffes. *Highly Effective Leadership in Children's Centres*, (Nottingham: National College for School Leadership, 2012).

D. Cüceloğlu. *İçimizdeki Çocuk*, 30. Baskı, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002).

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Donna Ladkin. *Rethinking Leadership: A New Look at Old Leadership Questions*. (Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2010).

Ebru Aykan, “Kayseri’de Faaliyet Gösteren Girişimcilerin Liderlik Özellikleri.” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17, no. 2 (2004): 213–24.

Eric F. Dubow, Paul Boxer ve L. Rowell Huesmann, “Long–Term Effects of Parents’ Education on Children’s Educational and Occupational Success: Mediation by Family Interactions, Child Aggression, and Teenage Aspirations.” *Merrill Palmer Q (Wayne State Univ Press)* 55, no. 3 (2009): 224–49.

E. Karabulut Demir ve G. Şendil, “Ebeveyn Tutum Ölçeği.” *Türk Psikoloji Yazıları* 11, no. 21 (2008): 15–25.

Emin Karip, “Dönüşümcü Liderlik.” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 4, no. 4 (1998): 443–65.

E. E. Maccoby, ve J. A. Martin. “Socialization in the Context of Family: Parent Child Interaction.” in *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development*, edited by P. H. Mussen ve E. M. Hetherington, 1–101, (New York: Willey, 1983).

F. Gresham, “Social Skills” in G. Bear, K. Minke, A. Thomas (Eds.), *Children’s Needs*, (Bethesda: National Association of School Psychologists 2007).

Gizem Erdem, Ceyda Y. Eke Kültegin Ögel ve Sevil Taner, “Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı.” *Bağımlılık Dergisi* 7 (2006): 111–16.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

G. Flett ve P. L. Hewitt, *Perfectionism and Maladjustment: An Overview of Theoretical, Definitional and Treatment Issues. Perfectionism: Theory, Research, and Treatment*. edited by G. Flett ve P. L. Hewitt Washington, DC: American Psychological Association, 2002.

G. Haktanır N. Aral, F. Alisinaoğlu, G. Baran, F. Başar, A. Köksal ve Ş. Bulut, *Türkiye’de Anne Baba Tutumu Araştırmalarına Genel Bakış: Cumhuriyet ve Çocuk*. ed. B. Onur, (Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 1999).

G. Keskin ve O. Çam, “Ergenlerin Ruhsal Durumları ve Anne Baba Tutumları İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.” *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 9, no. 3 (2008): 139–47.

Hasan İbicioğlu, İbrahim Özmen ve Sebahattin Taş, “Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14, no. 2 (2009): 1–23.

H.Arslan, ve Ö.Durmuş, “İlköğretim Öğrencilerinde Görülen Liderlik Davranışlarının Araştırılması” *International Journal of Social Science JASSS* 6, no. 1 (2013): 207–28.

H. E. Dağlıoğlu, ve F. Çakır. “Erken Çocukluk Döneminde Düşünme Becerilerinden Planlama ve Derin Düşünmenin Geliştirilmesi.” *Eğitim ve Bilim* 32, no. 144 (2007): 28–35.

Hülya Karataş, ve Candan Öztürk “Sosyal Bilişsel Teori İle Zorbalığa Yaklaşım” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* 2, no. 2 (2009): 61–74.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

H. Özcan, “İlkokul Öğrencilerinin Özgüvenleri, Akademik Başarıları ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler” Marmara Üniversitesi, 1996.

Hülya Şahin, “Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi” *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3, no. 26 (2006): 47–61.

H. Yalçın, *Çocuk Gelişimi*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010).

H. Yavuzer, *Yaygın Anne Baba Tutumları. Ana–Baba Okulu*, 5. Baskı ed. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995).

İ. E. Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam*, (Ankara: PDREM Yayınları, 2001).

Ingo Winkler, *Contemporary Leadership Theories: Enhancing the Understanding of the Complexity, Subjectivity and Dynamic of Leadership* (Berlin: PhysicaVerlag, 2010).

John Adair, *Develop Your Leadership Skills*. Vol. Kogan Page, Philadelphia2007.

-----, *John Adair’s 100 Greatest Ideas for Effective Leadership*, (West Sussex: Capstone Publishing 2011).

-----, *Leadership and Motivation* (Philadelphia: Kogan Page 2007).

J. M. Gander ve H. W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Bekir Onur. 5. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, 2004).

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

K. Wechselberg ve U. Puyn, *Anne ve Çocuk*, çev. Erdoğan Kınalıbay, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993)

L. Rowell Huesmann, “The Role of Social Information Processing and Cognitive Schema in the Acquisition and Maintenance of Habitual Aggressive Behavior” In *Human Aggression: Theories, Research, and Implications for Social Policy*, edited by Russell G. Geen ve Edward Donnerstein, 73–109, (San Diego, CA: Academic Press, 1998).

L. Steinberg, *Ergenlik*, edited by F. Çok, (Ankara: İmge Kitabevi, 2007).

M. Akif Helvacı ve İsmail Aydoğan, “Etkili Okul ve Etkili Okul Müdürüne İlişkin Öğretmen Görüşleri”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no. 2 (2011): 41–60.

M. K. Gandhi. *Gandhi Bir Özyaşam Öyküsü*, çev. Vedat Günyol, 4. Baskı (İstanbul: Cem Yayınevi, 2007).

Mehmet Can Aktan “Türkiye’de Okullarda Öğrencilerin Karşılaştıkları Problemler ve Okul Sosyal Hizmeti”, *International Journal of Social Sciences and Education Research* 2, no. 1 (2016): 298–310.

Mehmet İnce, Aykut Bedük, ve Enver Aydoğan, “Örgütlerde Takım Çalışmasına Yönelik Etkin Liderlik Nitelikleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, (2004): 423–46.

Moran, B.B., “Gender differences in leadership”, *Library Trends*, 40, No. 3, (1992): 475–491.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Melike Cömert, “Dönüşümcü Liderlik”, *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 1–12., Malatya İnönü Üniversitesi, 2004.

M. Çelik ve Ö. Turunç, “Lider Desteğinin Çalışanların İş–Aile Yaşam Çatışması ve İş Performansına Etkisi: Savunma Sektöründe Bir Araştırma”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi* 14, no. 1 (2010): 19–41.

Mevlüt Kaya, “Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, no. 9 (1997): 193–204.

Michael E. Brown, Linda K. Trevino, ve David A. Harrison, “Ethical Leadership: A Social Learning Perspective for Construct Development Nad Testing” *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 97 (2005): 117–34.

Murat Demirbaş ve Rahmi Yağbasan, “Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Bilimsel Tutumlarının Kalıcılığına Olan Etkisinin İncelenmesi” *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, no. 2 (2005): 363–82.

Mustafa Bayrakçı, “Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması” *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (2007): 198–210.

M. Montessori, *Çocuk Eğitimi*, çev. G. Yücel, İstanbul: Özgür Yayınları, 1995.

Mona O’Moore, ve Jean Lynch, “Leadership, Working Environment and Workplace Bullying”, *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 10, no. 1 (2007): 95–117.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

M. Thatcher, *Demir Lady'nin Anıları: Başbakanlık Yılları*, çev. Gülden Şen, (İstanbul: Sabah Kitapları, 2003).

Necip Çetin, “Kuramsal Liderlik Çözömlerinin Işığında, Okul Müdürlüğü ve Eğitilebilir Durumsal Liderlik Özellikleri”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, no. 23 (2008): 74–84.

Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, (İstanbul: Pegem Akademi, 2012).

N. Gökben Çetin ve E. Beceren, “Lider Kişilik: Gandhi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no. 5 (2007): 110–32.

N.Baloğlu ve M.B.Bulut, “Aile Liderliği”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi* 6, no. 18 (2015): 185–97.

Nilay Pekel Uludağı ve Zehra Uçanok, “Akran Zorbalığı Gruplarından Yalnızlık ve Akademik Başarı İle Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri”, *Türk Psikoloji Dergisi* 20, no. 56 (2005): 77–95.

N., Thomas, *The John Adair handbook of management and leadership*, (London: Thorogood 2004).

O. Erdem ve A. M. Dikici, “Liderlik ve Kurum Kültürü Etkileşimi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 29 (2009): 198–213.

Ö. Sezer, “Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7, no. 1 (2010): 1–19.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Önder Baltacı, “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı, Sosyal Destek ve Problem Çözme Yaklaşımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Selçuk Üniversitesi, 2010.

Pınar Serçekuş Figen, ve Samiye Mete “Uyum Modeli ve Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramının Doğum Öncesi Eğitimde Kullanımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* 1, no. 1 (2009): 57–68.

P. C. Goldin, “A Review of Children’s Reports of Parent Behaviors”, *Psychological Bulletin* 71, no. 3 (1969): 222.

R. Altunışık, R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, ve E. Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı*, (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2012).

R. Deliege, *Gandhi*, çev. Işık Ergüden (Ankara: Dost Kitabevi, 2015).

R. Stengel, *Mandela’nın Yolu: Yaşam, Sevgi, Cesaret ve Affetmek Üzerine on Beş Ders*, Translated by Meltem Tayga (İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2011).

Stein Amundsen, ve Oyvind I. Martinsen, “Empowering Leadership: Construct Clarification, Conceptualization and Validation of a New Scale”, *The Leadership Quarterly* 25 (2014): 487–511.

Selahattin Turan, ve Nuray Ebiçlioğlu, “Okul Müdürlerinin Liderlik Özelliklerinin Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 8, no. 3 (2002): 444–58.

S. A. Arkonaç, *Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi*, 3. Baskı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 1993).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

S. Çikrikçi, “Ankara İl Merkezindeki Resmi Banka Anaokullarına Devam Eden 5–6 Yaş Çocuklarının Okul Olgunluğu İle Aile Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi, 1999.

S.D., Lamborn, N. S., Mounts, L. Steinberg, S.M., Dornbusch, “Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families”, *Child Development*, 62, no. 5, (2011): 1049–1065.

S. Gökçedağ, “Lise Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Kaygı Düzeyi Üzerinde Anne Baba Tutumlarının Etkilerinin Belirlenip Karşılaştırılması”, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001.

S. O. Meadows, J. S. Brown, ve G. H. Elder, “Depressive Symptoms, Stress, and Support: Gendered Trajectories from Adolescence to Young Adulthood”, *Journal of Youth and Adolescence* 35 (2006): 93–103.

Sevil Özcan, ve Sami Oluk, “İlköğretim Fen Bilgisi Derslerinde Kullanılan Soruların Piaget ve Bloom Taksonomisine Göre Analizi”, *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 8 (2007): 61–68.

Şahin Tezel, ve F. Özbey, “Aile Eğitim Programlarına Baba Katılımının Önemi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet* 18, no. 1 (2007): 39–48.

Ş. Aslan, *Geçmişten Günümüze Liderlik Kuramları (Sağlık Yönetimi Bakış Açısıyla)*, (Konya: Eğitim Kitabevi, 2013).

——— “Liderlikte Kadın Farklılığı Margaret Thatcher ‘the Iron Lady’ Filminin Tematik İncelemesi”, *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, no. 5 (2014): 1–14.

Anne–Baba Davranışlarının ve Sosyal Çevrelerinin Liderlere Etkileri

Şefika Şule Erçetin ve Mehmet Ali Hamedoğlu, “Küreselleşme Sürecinde Ulusal Liderlerin Roller ve Uluslararası İzdüşümleri”, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik’de sunulmuştur, Ankara, 2011.

Ş. Şener ve E. Karacan, “Anne–Bebek Çocuk Etkileşiminde Olumlu ve Olumsuz Özellikler”, *Ben Hasta Değilim*, edited by Aysel Ekşi, 35–44. (İstanbul: Nobel Yayınevi, 1999).

Ş. Özen, S. Antar ve M. Özkan, “Çocukluk Çağı Travmalarının Umutsuzluk, Sigara ve Alkol Kullanımı Üzerine Etkisi: Üniversite Son Sınıf Öğrencilerini İnceleyen Bir Çalışma”, *Düşünen Adam* 20, no. 2 (2007): 79–87.

Şerife Terzi, “Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3, no. 29 (2008): 1–11.

T. Humphreys, *Çocuk Eğitiminin Anahtarı: Özgüven*, çev. T. Anapa, (İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2002).

Ünal Sıgır, Akif Tabak ve Hasan Güngör, “Öz Yeterliliğin Dönüştürücü Liderlik Üzerine Etkisi: Kamu Sektöründe Bir Araştırma”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9, no. 17 (2010): 51–66.

W. A. Collins, E. E. Maccoby, L. Steinberg, E. M. Hetherington ve M. H. Bornstein, “Contemporary Research on Parenting: The Case for Nature and Nurture”, *American Psychologist* 55, no. 2 (2000): 218.

W. Bennis, *On Becoming a Leader*, (New York: Basic Books, 2009).

ASLAN, YALÇIN, SARP ve AKARÇAY ULUTAŞ

Vuslat Oğuz ve Aysel Köksal Akyol, “Çocuk Eğitiminde Montessori Yaklaşımı”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, no. 1 (2006): 243–56.

Y. Öksüz, “Ergenin Kişilik Gelişiminde Ebeveynin Rolü”, *Milli Eğitim Dergisi*, 156 (2002).

Y. Karakaş, “Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Düzeyleri İle Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki”, Muğla Üniversitesi, 2008.

Y. Yılmaz, “Anne–Baba Tutumları İle İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Özerkliklerinin Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Hacettepe Üniversitesi, 2007.

Zeynep Aycan, “Paternalizm: Yönetim ve Liderlik Anlayışına İlişkin Üç Görgül Çalışma”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1, no. 1 (2001): 11–32.

Z. Erkan, “Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Ana Baba Tutumlarına İlişkin Nitel Bir Çalışma”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, no. 10 (2002): 120–33.